

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30 – С. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 40-44. – С. 356.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV із змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №№ 18–22 .
4. Антонюк О.Ш. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист : дис. ... к. ю. н. / О.Ш. Антонюк. – Х., 2004. – 156 с.
5. Боднар Т.В. Односторонний отказ в гражданском праве / Т.В. Боднар // Альманах цивилітики. – 2012. – Вып. 5. – С. 387–401.
6. Боднар Т.В. Одностороння відмова від зобов'язання (договору) у контексті самозахисту цивільного права та інтересу / Т.В. Боднар // Право України. – 2012. – № 9. – С. 110–117.
7. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов ; под ред. Н.Ю. Шведовой ; 14-е изд., стереотип. – М., 1983.– 816 с.
8. Ярова Т.М. Поняття способів захисту цивільних прав та інтересів / Т.М. Ярова // Держава і право. – Вып. 41. – С. 386–392.

УДК 347.91

**ЗАГАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ
У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ
ЗНАЧЕННЯ, У СІМЕЙНИХ ВІДНОСИНАХ**

**GENERAL PRECONDITIONS OF THE RIGHT TO HAVE RECOURSE TO THE COURT
IN CASES OF LEGAL FACTS ESTABLISHING IN FAMILY RELATIONSHIP**

Лузан Т.Л.,

*аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Стаття присвячена аналізу стадії відкриття провадження у справі про встановлення факту, що має юридичне значення, у сімейних відносинах, зокрема, загальним передумовам права на звернення до суду в таких справах. Так, при вирішенні питання про відкриття провадження в зазначеній категорії справ суддя перевіряє дотримання заявником передумов права на звернення до суду за захистом та умов реалізації права на звернення до суду за захистом. У свою чергу, звернення особи до суду із заявою про встановлення юридичного факту у порядку окремого провадження має містити загальні та спеціальні передумови права на звернення до суду за захистом.

Ключові слова: окреме провадження, справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах, відкриття провадження у справі, загальні передумови права на звернення до суду за захистом у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах, спеціальні передумови права на звернення до суду за захистом у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах.

Статья посвящена анализу стадии открытия производства по делу об установлении факта, имеющего юридическое значение, в семейных отношениях, в частности, общим предпосылкам права на обращение в суд в таких делах. Так, при решении вопроса об открытии производства по указанной категории дел судья проверяет соблюдение заявителем предпосылок права на обращение в суд за защитой и условий реализации права на обращение в суд за защитой. В свою очередь, обращение лица в суд с заявлением об установлении юридического факта в порядке особого производства должно содержать общие и специальные предпосылки права на обращение в суд за защитой.

Ключевые слова: особое производство, дела об установлении фактов, имеющих юридическое значение, в семейных отношениях, открытие производства по делу, общие предпосылки права на обращение в суд за защитой по делам об установлении фактов, имеющих юридическое значение, в семейных отношениях, специальные предпосылки права на обращение в суд за защитой по делам об установлении фактов, имеющих юридическое значение, в семейных отношениях.

This article deals with the analysis of the opening stage of the proceeding on the legal facts establishing in family relationship, in particular general preconditions of the right to have recourse to the court in such cases. Thus, deciding whether to commence proceeding for this category of cases the judge checks the applicant's compliance of preconditions of the right to have recourse to the court for protection and the conditions to realize the right to have recourse to the court for protection. In turn, the claim for legal fact establishment in the ex parte proceeding must contain general and special preconditions of the right to have recourse to the court for protection.

Key words: ex parte proceeding, cases concerning establishment of legal facts in family relationship, opening of the proceeding, general preconditions of the right to have recourse to the court for protection in cases of legal facts establishing in family relationship, special conditions of the right to have recourse to the court for protection in cases of legal facts establishing in family relationship.

Актуальність теми. Саме лише звернення заявника до суду із заявою про встановлення юридичного факту у сімейних відносинах не спричиняє безумовне відкриття суддею провадження у справі та початок цивільного процесу. Адже суддя відкриває провадження у справі лише тоді, коли заявником дотримано всіх умов, установлених законом. Тобто суддя перевіряє наявність у заявника права на звернення до суду за захистом (передумови права на звернення до суду за захистом) та дотримання ним порядку здійснення права на звернення до суду (умови реалізації права на звернення до суду за захистом).

Дослідження передумов права на звернення до суду за захистом, зокрема, здійснили В.В. Комаров, Д.Д. Луспенник, М.О. Німак, Є.Г. Пушкар, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан та ін. Однак більшість науковців-процесуалістів приділяли пильну увагу передумовам права на звернення до суду за захистом саме у справах позовного провадження.

Мета цієї статті – аналіз загальних передумов права на звернення до суду за захистом у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах як складової справ окремого провадження.

Виклад основного матеріалу. Як зазначає М.Й. Штефан, вимога до суду про відкриття справи окремого провадження має свої складові (елементи) – предмет, підставу, зміст. Предметом вимоги є право на встановлення певного юридичного факту або юридичного становища громадянина, підставою – обставини, що підтверджують їх наявність чи відсутність, а змістом – суть вимоги [1, с. 440].

На думку С. Я. Фурси, у силу особливостей інтересу, про захист якого просить заявник в окремому провадженні, його заява не містить матеріально-правової вимоги. Складний характер позову, який поєднує в собі як процесуальні, так і матеріальні вимоги, для заяви не характерний. Адже спір про право суб'єктивне не є предметом судового розгляду справ окремого провадження, а тому порядок розгляду таких справ потребує особливої процедури формування самостійного виду провадження. Заява про порушення справи є здійсненням процесуального права на звернення до суду за захистом. Але було б помилковим надати заяві окремого провадження суто процесуального характеру, з огляду на відсутність у заяві матеріально-правових рис, розглядати її лише як засіб захисту процесуального інтересу. Справді, заява не містить у собі матеріально-правової вимоги – питання про матеріальне суб'єктивне право заявника взагалі не ставиться. Однак зрозуміло, що «охоронюваний законом інтерес» заявника, за захистом якого він звернувся до суду, має матеріально-правовий відтінок [2, с. 526–527].

Утім, видається за необхідне наголосити, що предметом судового захисту у справах окремого провадження є як охоронювані законом інтереси, так і неоспорювані суб'єктивні права заявника. Хоча, дійсно, у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах предме-

том судового захисту буде відповідний охоронюваний законом інтерес [3, с. 109–110].

Крім того, згідно з ч. 1 ст. 18 СК України, кожен учасник сімейних відносин, який досяг 14 років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу.

Таким чином, законодавець визначив матеріально-правовий характер охоронюваного законом інтересу. Як наслідок, відсутня необхідність ставити під сумнів наявність матеріальної та процесуальної правових вимог у заяві у справах окремого провадження, у тому числі справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах.

Як зазначалось вище, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі або про відмову у відкритті провадження у справі, суддя, зокрема, перевіряє наявність у заявника права на звернення до суду за захистом: передумови права на звернення до суду за захистом.

Убачається, що передумови права на звернення до суду за захистом – це сукупність обставин, установлених законом, наявність або відсутність яких зумовлює виникнення в особи відповідного права.

Учені-процесуалісти наводять різноманітну класифікацію передумов права на звернення до суду за захистом. Одні виділяють передумови суб'єктивні, які пов'язані з особою заявника, та об'єктивні, які не залежать від особи заявника, і з наявністю чи відсутністю яких закон пов'язує можливість пред'явлення конкретного позову. У свою чергу, об'єктивні передумови поділяються на позитивні (обставини, які повинні існувати для того, щоб заява була прийнята) та негативні (обставини, яких не має бути) [4, ст. 368–369]. Інші – загальні (які стосуються всіх категорій справ) та спеціальні (передумови права на звернення до суду за захистом для окремих категорій справ) [5].

Маючи за мету найбільш повно охопити передумови права на звернення до суду за захистом у справах окремого провадження, зокрема, про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах, видається за доцільне об'єднати вищенаведену класифікацію. Таким чином, звернення особи про встановлення юридичного факту в сімейних відносинах (п. п. 1, 2, 4, 5 ч. 1 ст. 256 ЦПК України та ін.) має містити загальні та спеціальні передумови права на звернення до суду за захистом, як і в усіх інших справах про встановлення певного юридичного факту в порядку окремого провадження.

Отже, загальні об'єктивні позитивні передумови права на звернення до суду за захистом у справах окремого провадження, зокрема, справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах:

1. Цивільна юрисдикція (підвідомчість)

Відповідно до ст. 124 Конституції України, юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 07 травня 2002 р., положення про поширення

юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, означає, що до юрисдикції Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції належить, відповідно, до їх повноважень, вирішення питань, що мають правовий характер.

У той же час у рішенні Конституційного Суду України від 09 липня 2002 р. зазначено, що положення ч. 2 ст. 124 Конституції України щодо поширення юрисдикції судів на всі правовідносини, що виникають у державі, в аспекті конституційного звернення необхідно розуміти так, що право особи (громадянина України, іноземця, особи без громадянства, юридичної особи) на звернення до суду за вирішенням спору не може бути обмежене законом, іншими нормативно-правовими актами.

Однак, наприклад, у ст. 258 ЦПК України передбачено, що в заяві про встановлення факту, що має юридичне значення, повинно бути зазначено, зокрема, причини неможливості одержання або відновлення документів, що посвідчують цей факт. А до заяви додаються докази, що підтверджують викладені в заяві обставини, і довідка про неможливість відновлення втрачених документів. Тобто, як зазначається в Листі Верховного Суду України від 01 січня 2012 р. (Судова практика розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення), заявник зобов'язаний перед поданням такої заяви звернутися до відповідних організацій за одержанням документа, який посвідчував би такий факт, але йому в цьому було відмовлено із зазначенням причин відмови (відсутність архіву, відсутність запису в актах цивільного стану тощо).

Як наслідок, виникає питання: чи відповідають правові приписи, закріплені у ст. 258 ЦПК України, положенням ст. 124 Конституції України?

Із цього приводу в Правових позиціях, висловлених судовою колегією в цивільних справах Верховного Суду України в зв'язку з аналізом причин перегляду судових рішень у цивільних справах у 1996 р., зазначено, що віднесення ст. 124 Конституції України до юрисдикції судів усіх правовідносин, що виникають у державі, означає насамперед, що провадження в порядку цивільного судочинства здійснюється по всіх вимогах, які не є предметом іншого судочинства, та що саме по собі недодержання існуючого порядку попереднього судового розгляду деяких спорів не може бути підставою для позбавлення права на судовий захист. Разом із тим, ці положення Конституції не звільняють зацікавлених осіб від обов'язку звернення за вирішенням питань до компетентного органу.

Вищенаведена позиція Верховного Суду України видається цілком умотивованою й обгрунтованою. Справді, лише за наявності відмови компетентного органу в особі з'являється необхідність здійснити своє право на звернення до суду за захистом, до цього моменту її охоронюваний законом інтерес може бути задоволений поза межами цивільного процесу.

Отже, підвідомчість справ суду цивільної юрисдикції – це визначена законом сукупність повноважень судів цивільної юрисдикції щодо розгляду

справ, віднесених до їх компетенції (ст. 15 ЦПК України).

У ч. ч. 1, 3 ст. 15 ЦПК України передбачено, що суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають, зокрема, із сімейних відносин, у тому числі у порядку окремого провадження.

Крім того, у ч. 3 ст. 51 Конституції України закріплено, що сім'я охороняється державою, відповідно, така охорона здійснюється судами, в тому числі шляхом встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах.

Варто також зазначити, що недотримання розглядуваної передумови права на звернення до суду за захистом, зокрема, у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах має наслідком постановлення суддею ухвали про відмову у відкритті провадження в такій справі на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК України.

2. Правовий характер вимоги

Досі тривають дискусії чи варто правовий характер вимоги визначати як передумову права на звернення до суду за захистом. Так, С.О. Іванова вважає, що не підлягають розгляду в суді вимоги, які не носять правового характеру, які не підлягають захисту в суді, а також в іншому порядку [6, с. 1]. Натомість М.Й. Штефан зазначає, що з'ясування, чи є пред'явлена вимога правовою – складова правосуддя і встановлюється в судовому засіданні при розгляді справи по суті, а не при прийнятті заяви до провадження. Крім того, наявність правового характеру у вимозі охоплюється підвідомчістю суду справ, що є самостійною умовою, оскільки тільки такі вимоги, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК України, підлягають розглядові в судах [1, с. 338].

З цього приводу О.С. Снідевич указує, що цивільний процес – це форма захисту матеріального права. Він не може існувати самостійно безвідносно до матеріального права, а існує лише в тісному зв'язку з ним та покликаний примусово захищати це право. У зв'язку з цим, захисту за допомогою передбаченого законом способу підлягають лише ті права, можливість існування яких передбачена матеріальним законодавством. Відсутність закріплення в матеріальному законі певного абстрактного права або способу його захисту, обраного особою, повинна тягнути відсутність права на процес щодо його захисту. В іншому разі виникає ситуація, коли матеріальний закон навіть теоретично не передбачає можливості існування певних матеріальних правовідносин, а процесуальний закон передбачає право на процес по справах, що нібито виникають із таких правовідносин; матеріальний закон взагалі не передбачає існування певного матеріального права особи, а процесуальний закон надає особі можливість захищати це право в суді. Безумовно, що такий процес з самого початку позбавлений будь-якого змісту [6, с. 2].

Вищенаведена точка зору науковця видається обгрунтованою з єдиним зауваженням, що має йтися не лише про матеріальне право, а й охоронюваний

законом інтерес, який, як зазначалося вище, також підлягає захисту в установленому законом порядку.

Також варто зауважити, що захист вимог заявників у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах безпосередньо закріплено у СК України та ЦПК України, як наслідок, такі вимоги є завідомо правовими.

Перелік підстав для відмови у відкритті провадження закріплений законодавцем у ч. 2 ст. 122 ЦПК України та є вичерпним. Така підстава, як відсутність правового характеру вимоги у вказаному переліку відсутня, тим не менш, у випадку відсутності розглядуваної передумови права на звернення до суду за захистом у заяві про встановлення факту, що має юридичне значення, у сімейних відносинах (та й у будь-якій іншій) видається, що судді надана можливість постановити ухвалу про відмову у відкритті провадження у такій справі на підставі п. 1 ч. 2 ст. 122 ЦПК України.

Загальні об'єктивні негативні передумови права на звернення до суду за захистом:

1. Відсутність спору про право

Важливо наголосити, що окреме провадження не безспірне, адже в межах такого провадження допускається спір, але лише спір про факт. Зацікавлені особи (їхні представники) можуть заперечувати існування юридичного факту, оспорювати докази, подані заявником у справі про встановлення даного факту, що має юридичне значення [7, с. 374].

Хоча суди не завжди дотримуються вищенаведеного погляду, як наслідок, у порядку позовного провадження розглядаються справи окремого провадження. Наприклад, у рішенні Судової палати у цивільних справах апеляційного суду Закарпатської області від 02 квітня 2013 р. зазначено, що при розгляді справи суд першої інстанції не врахував, що Особа 3 заперечував проти задоволення заяви Особи 2.

Отже, як указується в рішенні суду, між Особою 2 та Особою 3 виник спір щодо встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу. Тому рішення Ужгородського міськрайонного суду від 12 грудня 2012 р. було скасовано, а заяву Особи 1 в інтересах Особи 2 про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу залишили без розгляду, роз'яснивши заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах [8].

Крім того, варто зазначити, що, відповідно до ч. 6 ст. 235 ЦПК України, якщо під час розгляду справи в порядку окремого провадження виникає спір про право, який вирішується в порядку позовного провадження, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах.

Тобто, у ч. 6 ст. 235 ЦПК України йдеться про виникнення спору вже після відкриття провадження у справі. Утім, залишення заяви без розгляду – це форма закінчення розгляду цивільної справи без ухвалення судового рішення у зв'язку із виникненням обставин, які перешкоджають розгляду справи, але можуть бути усунені в майбутньому [4, с. 575].

А згідно з ч. 2 ст. 207 ЦПК України, особа, заяву якої залишено без розгляду, після усунення умов, що були підставою для залишення заяви без розгляду, має право звернутися до суду повторно.

З цього приводу видається за необхідне зазначити, що в разі виникнення спору про право особа позбавлена можливості повторно звернутися до суду із тією ж самою заявою в порядку окремого провадження, оскільки така обставина не може бути усунена у майбутньому. Отже, у такому випадку необхідно закривати провадження у справі, а відповідні зміни слід внести до ЦПК України.

Інше питання, якщо одразу в самій заяві вбачається спір про право та провадження у справі ще не відкрито. Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» від 31 березня 1995 р. № 5 (далі – Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5), у тому разі, коли буде виявлено, що встановлення підвідомчого судові факту пов'язане з вирішенням спору про право, суд відмовляє в прийнятті заяви до розгляду в окремому провадженні. Тобто у такому випадку суддя постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження. Такий правовий припис також має бути внесений законодавцем до загальних положень окремого провадження ЦПК України.

2. Відсутність рішення або ухвали суду про відмову у відкритті провадження або закриття провадження у справі, які набрали законної сили, у справі того самого заявника, про той самий предмет і з тих самих підстав

Тобто йдеться про відсутність тотожного рішення суду чи ухвали у визначеній справі про встановлення факту, що має юридичне значення, у сімейних відносинах. М.О. Німак вказує, що тотожність в окремому провадженні означає співпадіння заявника, заінтересованих осіб, предмету, підстави та змісту вимоги [9, с. 50].

Проте видається за необхідне не погодитися з наведеною вище точкою зору, оскільки у справах окремого провадження для визнання рішення суду чи ухвали тотожними у справі достатньо збігу лише заявника, предмету, підстави та змісту вимоги. Таке твердження обумовлене тим, що зміна заінтересованих осіб у справі за наявності того самого заявника, предмету, підстави та змісту вимоги не призведе до ухвалення іншого рішення по суті справи. Адже заінтересовані особи у справах окремого провадження наділені особливим правовим статусом: їхня роль, як зазначають науковці, полягає в сприянні належному розгляду й вирішенню справи щодо встановлення певного юридичного факту, підтвердженні відсутності спору про право.

Крім того, відповідно до п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 р. № 5, для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у кожній справі після її порушення суддя зобов'язаний провести підготовчі дії, передбачені ст. 143 ЦПК, зокрема, з'ясувати, які фізичні

особи й організації можуть бути заінтересовані у вирішенні даної справи і підлягають виклику в судові засідання. Таким чином, в окремому провадженні передбачена активна роль суду, а заінтересована особа може брати участь у розгляді справи окремого провадження або з власної ініціативи, або з ініціативи суду. Отже, залучення особи як заінтересованої у справах окремого провадження, зокрема, у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах – це обов'язок суду, у разі неналежного виконання якого відповідне рішення суду підлягає скасуванню. У той же час заявник не має права звернутися до суду із тотожною заявою, зазначивши інших заінтересованих осіб.

Таким чином, така передумова права на звернення до суду за захистом, як відсутність рішення суду, яке набрало законної сили, у справі того самого заявника, про той самий предмет і з тих самих підстав, спрямована на усунення повторного розгляду та вирішення справи про встановлення факту, що має юридичне значення, у сімейних відносинах, яка вже отримала належну правову оцінку судом. Тобто особа має право звернутися з певною вимогою до суду за захистом лише один раз, оскільки повторний розгляд недоцільний та може призвести до ухвалення суперечливих рішень суду. Якщо ж особа, порушуючи вимоги цивільного процесуального законодавства, звертається повторно з аналогічною заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, у сімейних відносинах, то суддя на підставі п. 2 ч. 2 ст. 122 ЦПК України постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі.

Відповідно до ч. 7 ст. 122 ЦПК України, відмова у відкритті провадження у справі перешкоджає повторному зверненню до суду з таким самим позовом.

Згідно з ч. 3 ст. 206 ЦПК України, в разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається. Перелік підстав для закриття провадження у справі передбачений у ст. 205 ЦПК України й, як і перелік підстав для відмови у відкритті провадження у справі, є вичерпним.

Досліджуючи правові приписи, закріплені в ст. ст. 122, 205, 206 ЦПК України, можна зробити висновок, що вони стосуються лише справ позовного провадження, у той же час судді у справах окремого провадження, зокрема, у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах, можуть застосовувати підстави для відмови у відкритті провадження та закриття провадження у справі на свій розсуд. Таким чином, нагальним є прийняття відповідних змін до ЦПК України.

3. Відсутність у провадженні цього чи іншого суду справи того самого заявника, про той самий предмет і з тих самих підстав

Як зазначалося вище, особа має право звернутися з однією й тією ж заявою про встановлення певного юридичного факту тільки один раз. Однак заявник може бути заінтересований у поданні декількох тотожних заяв до одного або різних судів.

У разі якщо до відкриття провадження у справі про встановлення факту, що має юридичне значення, у сімейних відносинах виявиться, що провадження у справі того самого заявника, про той самий предмет і з тих самих підстав уже відкрито, то суддя постановляє ухвалу про відмову у відкритті провадження у такій справі на підставі п. 3 ч. 2 ст. 122 ЦПК України.

4. Відсутність недопустимості правонаступництва у правовідносинах після смерті фізичної особи

Перш за все необхідно наголосити, що у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах заявниками можуть бути лише фізичні особи. Тим не менш правонаступництво у таких справах видається можливим. Оскільки, наприклад, встановлюючи факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, особа набуває право на спадкування як спадкоємець четвертої черги (ст. 1264 Цивільного кодексу України).

Як зауважує М.Й. Штефан, підставою процесуального правонаступництва є наступництво в матеріальних правовідносинах, унаслідок якого відбувається вибуття сторони із спірних або встановлених судом правовідносин майнового, але не особистого характеру [1, с. 110].

У зв'язку з тим, що всі справи, передбачені в п. п. 1, 2, 4, 5 ст. 256 ЦПК України, допускають правонаступництво, то відсутнє підґрунтя для відмови у відкритті провадження у таких справах на підставі п. 5 ч. 2 ст. 122 ЦПК України.

У свою чергу, загальними суб'єктивними передумовами права на звернення до суду за захистом у справах окремого провадження, зокрема справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах науковці-процесуалісти називають:

1) цивільну процесуальну правоздатність

Відповідно до ст. 28 ЦПК України, усі фізичні і юридичні особи здатні мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи, тобто наділені цивільною процесуальною правоздатністю. Варто повторно зазначити, що у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах, заявниками можуть бути лише фізичні особи.

З цього приводу М.Й. Штефан зазначає, що наявність цивільної процесуальної правоздатності – необхідна (універсальна) умова для участі в цивільному процесі інших суб'єктів процесуальних правовідносин, зокрема представників, свідків, експертів, перекладачів. Щодо участі у справі прокурора, органів держави, органів місцевого самоврядування та інших, які захищають у процесі права та інтереси інших осіб, державні інтереси, то вони наділяються компетенцією (правами та обов'язками), якою закріплені державні функції, а не правоздатність [1, с. 433].

Однак видається за необхідне наголосити, що особа наділяється цивільною процесуальною правоздатністю лише у випадку відкриття провадження у

справі. Тому цивільна процесуальна правоздатність є результатом початку цивільного процесу в певній справі і, відповідно, не може бути передумовою права на звернення до суду за захистом, у тому числі у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах;

2) юридичну заінтересованість

Відповідно до ч. 1 ст. 3 ЦПК України, кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Заявники та заінтересовані особи у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах заінтересовані в юридичних наслідках, закріплених у рішенні суду в такій справі. Адже встановлення певного юридичного факту надає особі можливість здійснити свої суб'єктивні права.

Однак, як влучно зазначає Д.Д. Луспеник, якщо юридична заінтересованість у справі це просте твердження особи, яке не має ніяких об'єктивних критеріїв, то її не можна розглядати в якості обставини, яка має процесуальне значення. Особа, яка звертається до суду, завжди стверджує, що вона заінтересована у справі. З урахуванням положення ст. ст. 55, 124 Конституції України з'ясувати наявність юридичної заінтересованості особи при пред'явленні заяви практично неможливо [10, с. 40–41].

Погоджуючись із вищезазначеною точкою зору науковця-процесуаліста, варто зазначити, що, як наслідок, немає підстав визначати юридичну заінтересованість особи як передумову права на звернення до суду за захистом, зокрема, у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення, у сімейних відносинах.

Згідно з ч. 2 ст. 3 ЦПК України, у випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси. Однак за таких обставин юридична заінтересованість указаних осіб обумовлена їх функціями, установленими державою.

Висновки. Недотримання загальних передумов права на звернення до суду із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення, у сімейних відносинах є підставою для відмови у відкритті або закритті вже відкритого провадження у справі (ч. 2 ст. 122 та ст. 205 ЦПК України). Однак очевидно, що правові приписи, закріплені в положеннях ст. ст. 122, 205, 206 ЦПК України, стосуються справ позовного провадження, та до справ окремого провадження можуть застосовуватися із відповідними застереженнями. Таке правове регулювання, відповідно, зумовлює порушення процесуальних та матеріальних прав осіб, які звертаються до суду за захистом. Як наслідок, необхідно прийняти відповідні зміни до загальних положень окремого провадження ЦПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / М.Й. Штефан. – К. : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2005. – 624 с.
2. Цивільний процес України: академічний курс: [підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / За ред. С.Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2009. – 848 с.
3. Лузан Т. Предмет судового захисту у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення / Т. Лузан. – *Jurnalul juridic national: Teorie si Practica*. – 2014. – № 3(7). – С. 107–110.
4. Кравчук В.М., Угриновська О.І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В.М. Кравчук, О.І. Угриновська. – К. : Істина, 2006. – 944 с.
5. Логінов О.А., Штефан О.О. Цивільний процес України : [навч. посіб.] / О.А. Логінов, О.О. Штефан. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 361 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1340080748347/pravo/pravo_pozov.
6. Снідевич О.С. Правовий характер вимоги як передумова права на пред'явлення позову у цивільних справах, що виникають із земельних правовідносин / О.С. Снідевич // *Часопис Академії адвокатури України*. – 2012. – № 15. – С. 1–6.
7. Лузан Т. Спів про право як критерій розмежування справ цивільної юрисдикції / Т. Лузан // *Юридичний вісник*. – 2014. – № 3. – С. 372–376.
8. Рішення Судової палати у цивільних справах апеляційного суду Закарпатської області від 02 квітня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30636784>.
9. Німак М.О. Окреме провадження у справах, що виникають із шлюбних правовідносин : дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.03 / М.О. Німак ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2012. – 221 с.
10. Луспеник Д.Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції / Д.Д. Луспеник – Х. : Харків юридичний, 2006. – 480 с.